

Korta rapporter *Short communications*

<https://doi.org/10.34080/os.v11.22863>

Dubbla kullar hos törnsångaren *Sylvia communis* i sydvästra Sverige?

ANDERS ENEMAR

Under högsommarens bärplockarraider i hallonbråtar och blåbärsskogar får man på köpet kontakt med det för årstiden relativt tystlåtna fågellivet på platsen. Man uppehåller sig länge på en och samma lokal, om det finns hyggligt med bär. Nyss självständiga ungfåglar och ruggande gammelfåglar ger sig då förr eller senare till känna. Men stundom mer än så. Man träffar på bon, ibland med ungar eller ägg, trots att årstiden är senare delen av juli och början av augusti. Det har rört sig om bon av trädgårdssångare och törnsångare i hallonsnåren eller av gårdsmyg och trädpiplärka i barrskogen. Man frågar sig alltid om det är fråga om omläggning eller äkta andrakull? Gårdsmygen är en känd "andrakullare", så för denna kan det funna boet mycket väl ha föregåtts av en lyckad häckning. Men för de andra tre arterna lönar det sig inte ens att gissa – kunskapen om deras fortplantningsmönster i vårt land är mager.

Att lägga dubbla kullar borde gynnas av det naturliga urvalet, eftersom det ju betyder en kraftigt förhöjd satsning på "spridning av de egna generna". En förutsättning är dock, att den fullföljda andra kullen resulterar i ungar av så god kvalitet och i så god tid, att dessa hinner bli starka nog att klara instundande flyttning eller övervintring. Annars är mödan helt förspild, vilket i så fall är allvarligt. En fördubblad fostrargärning sliter nämligen hårt på föräldrafågeln. Det har visats för flera arter, att chansen att överleva och häcka igen nästa säsong därmed minskar. Detta är en klar nackdel, eftersom det är fågelns sammanlagda produktion av ungar under livet, som gäller som mått på förökningsframgången.

Den fågel, som framgångsrikt fått en första kull på vingarna, har alltså all anledning att "tänka sig för", innan en ny häckning startas. Det gäller att väga fördelar mot risker. Dessa kan självfallet variera lokalt och regionalt, mellan säsonger och mellan individer. Det inses lätt, att kunskapen om variationen i förekomsten av andrakullar hos en art därför kan vara en av flera inkörsportar till studiet av de faktorer, som utformar en arts häckningsstrategi. Den ger även en fingervisning om hur väl en art är anpassad till en viss miljö. Det borde därför vara angeläget, att till *Ornis Svecica* rapportera alla observationer om bevisade eller starkt misstänkta andrakullar rörande arter, för vilka kunskapen därom är ringa eller ingen i vårt land. Hur detta kan gå till, visade P.O. Swanberg redan för snart ett halvsekel sedan med sin rapport om dubbla kullar i de svenska fjällen (Swanberg 1955).

Hur det ligger till med antalet kullar hos törnsångaren i Sverige är outrett, trots att två ornitologer specialstuderat artens häckningsekologi, dock från andra infallsvinklar. Armington (1951) nämner inget om antal kullar, medan Persson (Cavallin) (1971) i ett av sina arbeten slår fast, att arten är "single-brooded". Detta är i överensstämmelse med informationen i gängse svenska fågelhandböcker, även om man skymtar en viss osäkerhet i formuleringarna i stil med "torde lägga blott en kull" (Curry-Lindahl 1963). Man kan därav förmoda, att om de svenska törnsångarna överhuvudtaget är kapabla (programmerade) att föda upp två kullar i svit, så råder kanske mycket sällan de betingelser, som krävs för att ett andra häckningsförsök skall utlösas efter en lyckad förstakull.

Invid vår sommarstugetomt, som är belägen i Skepparkroken intill Skäldervikens norra strand, ca 5 km nordväst om Ängelholm, häckar så gott som årligen ett par törnsångare. Sångaktiviteten brukar ebba ut kring månadsskiftet juni/juli, även om den vissa säsonger kan fortsätta långt in i juli. Det

sistnämnda förhållandet lockade mig att infoga törnsångarna i "semesterforskningen", naturligtvis då med dubbelkull-problemet i bakhuvudet. Studierna begränsades dock till enbart observationer – den nödvändiga fångsten och ringmärkningen försumades helt.

Vid min ankomst dit första juliveckan 1989 sjöng törnsångaren fortfarande för fullt på samma gång som flygga ungar matades. Senare hittades ett nytt bo i ett vresrosbuskage, och där matades tre veckogamla ungar den 27 juli. Flygga ungar förekom då fortfarande i omgivningen. Den 2 augusti var boet tomt (ett rötägg), men matning av nyss flygga unge observerades. Den 10 augusti sågs fortfarande föräldrafågeln mata, då i begynnande ruggning. Familjen hördes i snåren ännu den 15 augusti, den dag då observationerna avslutades.

En andra sen häckning registrerades 1997, då ett bo med fyra ägg hittades den 8 juli i ett slånbuskage. Dagen därpå var det femte och sista ägget värpt. Den 22 juli fanns fyra små ungar i boet, där matning pågick ännu den 29 juli. Nästa dag var boet tomt (ett rötägg) men ungar observerades i buskagen intill.

De båda sena häckningarna i Skepparkroken visar, att törnsångaren framgångsrikt kan fullfölja häckningar, som kräver att flygga ungar matas långt in i augusti. Det må sedan gälla omläggings- eller andrakull. Det första fallet ovan visar, att två ungdular producerades efter varandra i samma revir, sannolikt av samma par. En genomgång av *Vår Fågelvärld* och *Fauna och Flora* gav ett napp om förmodad dubbelkull, nämligen en rapport av Hanström (1963) från Steninge på hallandskusten, drygt fem mil norr om Skepparkroken. Han observerade, hur ett törnsångarpar, vars fem ungar lämnade boet i ett björnbärssnår den 15 juni, omedelbart "upptog en ny, men mycket inceremoniell parningslek, som utslutande bestod i förföljelseflykt utan en tillstymmelse till sång och som skedde samtidigt med att båda föräldrarna ivrigt matade ungarna, ...". Redan dagen därpå började ett nytt bobygge under pågående fortsatt matning. Det nya boet låg endast 20 m från det gamla. Efter några dagar hade den första ungdullen försvunnit från tomt, och den 11 juli matades fem nyligen kläckta ungar i det nya boet, som lämnades den 18 juli. Alltså hade 33 dagar förflutit mellan de båda kullarna utflygningar. Hanström gav sin rapport rubriken "Snabb andrakull hos törnsångare".

Steninge-häckningarna utgör det hittills starkaste indiciet på dubbelkull hos törnsångaren i Sverige. Det är dock känt, att arten kan vara polygam. En alternativ tolkning av de upprepade häckningarna i

samma revir skulle därför kunna vara, att en oparad hona dykt upp och accepterats av hanen som partner i en ny häckning ("monoterritoriell successiv bigynni"). Även om denna häckningsmodell är känd hos andra arter, verkar en sådan tolkning av de här aktuella fallen något ansträngd, i synnerhet som några observationer av mer än två vuxna fåglar samtidigt i reviret aldrig gjordes, i varje fall inte i Skepparkroken. Det bör tilläggas, att den av Armington (1951) studerade bigama törnsångarhanen upprättade sina två revir på 250 m avstånd från varandra. Hanen parade sig med andra-honan sedan första-honan värpt färdigt. Tidsskillnaden mellan de båda häckningarnas värpstart var endast tio dagar. (Det har även konstaterats att en törnsångarhona lagt en ny kull, sedan den första flugit ut, men då med en annan hane (Diesselhorst 1968)).

Allt sammantaget talar enligt min mening för att en del törnsångare på västkusten under gynnsamma omständigheter startar och hinner genomföra en andra häckning, även då den första resulterat i flygga ungar.

Uppgifterna om antalet kullar hos törnsångaren utanför Sverige är mångskiftande. För Norges del slår Haftorn (1971) fast att juli-kullarna är försenade häckningar. Von Haartman (1969) anser att i Finland funna juli-kullar kan ha varit andrakullar men hänvisar till Udvardy (1953), som trots noggranna studier av en törnsångarpopulation aldrig fann något fall av dubbelkull. Diesselhorst (1968) konstaterade säkra andrakullar i sitt studieområde i södra Tyskland men fastslog också, att en del par avstod från fortsatt häckning, även då den först lagda kullen blev framgångsrik. Han har även publicerat en notis om tre kullar i samma revir, dock att ringkombinationen på tredje kullens hona aldrig blev säkert avläst (Diesselhorst 1957). Haffer (Glutz von Blotzheim & Bauer 1991) säger sammanfattande, att en kull är det normala, men att dubbla kullar kan inträffa och förmodas vara regelbundet förekommande i södra mellaneuropa. Ett fåtal andra-kullar finns dokumenterade i det engelska bokortsregistret (Mason 1976), och BWP (Cramp 1992) uppger att normalt uppföds endast en kull, dock troligen två i begränsade delar av norra och västra Europa, kanske regelbundet två i södra Europa. Uppenbarligen ger tillgängliga fakta inte underlag för mer än en osäker eller svävande karakteristik av hur törnsångaren hanterar sitt kullantal i Europa. Men att dubbelkullar av och till förekommer på sina håll torde vara ostridigt. Den relativt livliga omflyttningen och omsättningen av törnsångarna under häckningsperioden (Udvardy 1953, Diesselhorst 1968), försåvårar förvisso det

fältarbete, som krävs i syfte att för en säsong säkert fastställa frekvensen dubbla kullar även i en lokalt avgränsad population.

Referenser

- Armington, S. 1951. Polygami och polyterritorialism hos törnsångaren (*Sylvia communis* Lath.). *Vår Fågelvärld*, 10:26–31.
- Cramp, S. 1992. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Vol. 6. Oxford University Press, Oxford.
- Curry-Lindahl, K. (red.) 1963. *Våra Fåglar i Norden*. Bd 4, 2:a uppl. Natur och Kultur, Stockholm.
- Diesselhorst, G. 1957. Drei Bruten bei einer Dorngrasmücke. *Vogelwelt* 78:102.
- Diesselhorst, G. 1968. Struktur einer Brutpopulation von *Sylvia communis*. *Bonn. zool. Beitr.* 19: 307–321.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M. 1991. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Bd 12/II, AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Haartman, L. v. 1969. The nesting habits of Finnish birds. *Commun. Biologicae* 32. 187 pp.
- Haftorn, S. 1971. *Norges Fugler*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hanström, B. 1963. Snabb andrakull hos törnsångare. *Fauna och Flora* 58: 176.
- Mason, C.F. 1976. Breeding biology of *Sylvia* warblers. *Bird Study* 23: 213–232.
- Persson (Cavallin), B. 1971. Chlorinated hydrocarbons and reproduction of a South Swedish population of Whitethroat *Sylvia communis*. *Oikos* 22: 248–255.
- Swanberg, P.O. 1955. Om dubbla kullar i fjällen norr om polcirkeln. *Vår Fågelvärld* 14: 89–96.
- Udvardy, M.D.F. 1953. Quantitative surveys on the bird fauna of the Island Tvärminne, S. Finland. *Acta Soc. Fauna Flora Fenn.* 69, N:o 3, 15 pp.

Summary

Double-brooded Whitethroats *Sylvia communis* in south-western Sweden?

According to the Swedish handbooks, the Whitethroat is normally single-brooded in Sweden where, so far, no instance of double-broodedness has been unequivocally demonstrated. This report describes three cases of late, successful breedings. The fledged young left two of the nests around the turn of the months of July and August. Being in the beginning of their autumn moult, the parent birds went on to feed the fledglings during the first one or two weeks of August. The late breeding started in two territories when the parent birds, which were not colour-ringed, were still feeding the fledglings of an earlier brood. This indicates that some Whitethroats might be double-brooded in the coastal areas of south-western

Sweden, probably only in seasons when conditions happen to be optimal.

Anders Enemar, Zoologiska institutionen, Box 463, 405 30 Göteborg.

Ett fall av polyandri hos sädesärlla *Motacilla alba*

DAN LUNDBERG

I samband med studier av häckande försärlor *Motacilla cinerea* (Lundberg 2000) påträffades en häckning av sädesärlla som indikerade polyandri (d.v.s. där en hona häckar med två hannar). Häckningen skedde i en bäckravind vid Fixhult i Kungsbacka kommun. Sädesärlorna upptäcktes 21 maj 1999. Under totalt fem timmar observerades två hannar och en hona inom samma revir. De två hannarna satt som närmast endast tre meter från varann. I detta revir hittades dagen därpå ett bo (bo A) under en bro där två hannar och en hona sågs mata ungar som var 1–2 dygn gamla (total observationstid ca fyra timmar). Den 23 maj besöktes reviret under två timmar och även denna dag sågs två hannar och en hona mata i boet under bron. Den 26 maj besöktes reviret under cirka tre timmar. Bo A hölls under kontinuerlig observation under cirka en timme. Matningsbesök av hannar och en hona gjordes klockan 10.17, 10.18, 10.54 och 10.57. Klockan 11.03 fångades och ringmärktes en hane cirka 50 m nedströms det undersökta boet. Kl. 11.11 matade en omärkt hane i boet. Senare under dagen (kl. 14.00) hittades ytterligare ett sädesärlebo (bo B) endast 20 meter uppströms från bo A. En omärkt hane ruvade en fullagd kull på 5 ägg i det nyfunna bo B. Med stor sannolikhet var detta den omärkte hannen som också i bo A, eftersom jag aldrig observerade mer än tre adulta sädesärlor på platsen under något mina besök. Den 27 maj besöktes lokalen under två timmar. Bo B tycktes vara övergivet med kalla ägg. Men vid bo A under bron matade fortfarande två hannar, en ringmärkt och en omärkt hane, samt en hona. Hannarna matade vid följande tillfällen: klockan 11.50 (omärkt hane), 12.03 (märkt och omärkt hane inom loppet av 20 sek), 12.14 (märkt hane), 12.16 (omärkt hane), 12.18 (märkt hane). Bo A innehöll sex ungar.

Den här redovisade informationen bygger på observationer som gjorts vid sidan av mina huvudsak-